

Lang seljefløyte, raulandstype etter Jon B. Godal

Tradisjonsbærer:

Jon Bojer Godal er en kjent formidler av handlingsboren kunnskap. Han har særlig arbeidet med bruk av tre i hus og båter. Han har arbeidet som rektor og sjøbrukslærer ved Fosen Folkehøgskole på Rissa og arbeidet tidligere ved Handverksregisteret, nå Norsk håndverksinstitutt. Han har publisert en rekke bøker om materialbruk, båter og tradisjonsbygg.

Fagpersoner:

Dag Larsen er lærer på Rauland skule, i gym, friluftsliv, kunst og handverk, og naturfag.

Kristine Rønning er kulturskulerektor i Tokke kommune. Utøvende musiker blant annet i fløytespill, tverrfløyte og andre fløyter, lærer i musikkskulen.

Pernille Hjelle er lærer på Rauland skule, Kunst og handverk, både tekstil og tre. Flink med form og farge. God tegner.

Linda Lind er sølvsmed med master fra Institutt for folkekultur Rauland, Lager fine smykker. Lærer i kunst og handverk på Tokke skule.

Ann Mari Jore er kursansvarlig på Raulandsakademiet, er utdanna faglærer i veving. Driver med maskinstrykking og veving.

Eivind Falk er instituttleder for Norsk håndverksinstitutt på Lillehammer og har drevet med formidling av spikking med barn i mer enn 20 år. Han har også gitt ut Spikkeboka høsten 2014. Eivind har vært dokumentator i prosjektet.

Rammer

Dokumentasjonen foregikk på Rauland 28.05.16, og var et samarbeid mellom Norsk håndverksinstitutt, Raulandsakademiet og Rauland Husflidslag, etter innspill fra tradisjonsbærer Jon Godal.

Målet var å lage lang seljefløyte i tradisjon etter raulendingen Tarjei Bakken, som hadde lært tradisjonen videre til Jon Godal. Alle fagpersonene arbeider på ulike måter med formidling av håndverk eller musikk, og vil derfor kunne formidle denne kunnskapen videre til en ny generasjon. Spesielt er det interessant at de fleste av fagpersonene i prosjektet lever og virker i fløyta's geografiske tradisjonsområde, rundt og i Rauland.

Kommentarer og presiseringer fra Jon Godal er lagt inn i kursiv i denne rapporten.

Fløyta er den lange typen, 40-80 cm, og som gir mange toner: I beste fall 16 ulike toner. På denne typen fløyter kan det dermed spilles melodier, noe som skiller den fra den mer enkle pipa eller fløyta som kun har en tone. Jon Godal opplyser at Magne Midttun fra Heddal også lagde lang seljefløyte på samme måten.

Kristine Rønning, som var med i prosjektet, er også en habil fløytespiller

**NORSK
HÅNDVERKS-
INSTITUTT**

SENTER FOR IMMATERIELL KULTURARV

Sluttrapport Prosjektnummer. 25600116, Lang seljefløyte etter Jon Godal, 2016. Dokumentator: Eivind Falk

På emnejakt

Utgangspunktet er seljerenninger som er passelig tykke og lange nok. $\frac{3}{4}$ - $\frac{7}{8}$ tomme er bra. Lengden er omtrent som en alen, 60-80 cm. Emnet må tas om våren når sevja går.

Du bør vel ha med at det heiter å sva (i Rauland og i det sørvestlege Noreg. Grensa går ein stad nord i Sogn og Fjordane og skrått over landet, slik at delar av Buskerud og delar av Akershus (Hurdal) er med mellom dei som seier at borken svar). Grensene er neppe nøyaktig teikna. (Det kunne vera ei oppgåve). I resten av landet heiter det å løype (borken løyper). Beste svatid på selje er når heggen blømer.

Emnet bør være med minst mulige uregelmessigheter, slik at det er lett å løsne barken uten at den sprekker.

Jon nyver emnet

Når en har funnet et godt emne, kuttet det av en passelig lengde.

Det fyrste vi gjorde var å nyve emnet. Vi gjorde det nuvt (butt) i tjukkenden, der som vi trur det var høveleg langt frå planlagt blåsehol.

Deretter river en opp barken i strimler i den tynne enden. Rundt tre fingerbredder ned på stokken.

**NORSK
HÅNDVERKS
INSTITUTT**

SENTER FOR IMMATERIELL KULTURARV

Sluttrapport Prosjektnummer. 25600116, Lang seljefløyte etter Jon Godal, 2016. Dokumentator: Eivind Falk

Når vi mæler med hand og fingrar talar vi om fingerbreidder (ca 3/4 tomme), løvd som er tvers loven (over handa ved fingerrøtene -ca 3 tommar), palme som er tvers over handa når tommeltotten ligg innåt loven (knapt 4 tommar). Dertil har vi nevetaket. Det er breidda av grepet med utstrekt tommeltott (ca 6 tommar). 1 tomme er ca 2.62 cm.

Alen tyder underarm. Dansk-norsk alen (24 tommar = 62,8 cm) er underarmen målt frå alensbogen (albuen) og til tuppen av langfingeren (= 18 tommar) + eit nevetak (= 6 tommar). God lengd på fløyte-emne er alen + nevetak. Det blir ca 75 cm, men vi lyt ofte ta til takke med noko mindre.

Deretter tar en et grep med den ene hånden rundt stokken og med den andre rundt den oppstrimlede barken og vrir forsiktig løs barken. Slik fortsetter en nedover til barken er løs hele veien ned til de siste tre fingerbreddene av den tykke enden.

*Dette er den vanskelegaste delen av arbeidet. Ein skal **kjenne** at det slepper og ikkje vri meir enn akkurat passeleg. Det er så og seia ei meditatív øving som krev innoverretta konsentrasjon. Distraksjon må ikkje vera. Vi skal kjenne i hendene og vi kjenner best når augo er halvt åtlatne og munnen halvt open. Vi rettar konsentrasjonen mot venstre hand (love og fingerrøter) som vrir.*

I følge tradisjonsbæreren skal det hverken fremsies magiske rim eller bankes på barken, da dette vil svekke styrken i barken. Dette er svært viktig.

Med kniven ringer en så barken på nedsiden av den oppstrimlede barken slik at den skjæres av. Denne enden tynnes med kniven slik at den ikke sprenger barken når vi drar den av.

Før vi kommer så langt skal det lages et snitt rundt stokken ca. tre fingerbredder opp på den tykke enden. Altså ved overgangen mellom der barken ikke er vridd løs og der den er løs.

Så lager vi blåsehullet med kniven. Det er rundt en tommelnegl stort og lages på den tykke enden. Knivbladet settes vertikalt rett ned i snittet som er laget i den tykke enden. Hvis stokken krummer seg noe settes snittet på den konkave siden. Deretter skjærer en ut en tommelfingernegl stort snitt på skrå mot det vertikale snittet.

Så lager vi loholet (eller lydhuset som sikkert noen vil si). Det lages fire fingerbredder ovenfor blåsehullet. Emnet holdes slik at en skjærer imot seg. Først settes et rett snitt rett ned på tvers av fløyta, og så, med et snitt på skrå inn mot det rette snittet. Loholet skal være mindre enn blåsehullet.

Størrelsen på, og utforming av, lohol og blåsehull er avgjørende for et godt resultat, i følge tradisjonsbæreren.

Når barken skal dras av holder en i den tynne enden og drar, mens en holder i den delen av barken som ikke er løs, med den andre hånden.

Barken må ikke vrís av. Da vil den ha lett for å sprekke.

Når barken er av skjærer en av stokken med et snitt på skrå under loholet. Dette snittet følger vinkelen på loholet. Så spikker en seg til omtrent 3 mm igjen under loholet. Så videreføres det vertikale snittet i loholet rett ned slik at det ser ut som et munnstykke. Dette skal bli tungen.

**NORSK
HÅNDVERKS-
INSTITUTT**

SENTER FOR IMMATERIELL KULTURARV

Sluttrapport Prosjektnummer. 25600116, Lang seljefløyte etter Jon Godal, 2016. Dokumentator: Eivind Falk

Med kniven lager du så en luftkanal fra blåsehullet og frem til spissen av tungen. Denne må lages dypere ved blåsehullet enn ved spissen av tungen. Til slutt finspikkes tungen fra undersiden slik at den blir på en millimeter eller to.

Den siste justeringen tar du ved å putte (fløyte)tungen i munnen og vri den slik at den stå litt oppover, med tennene. Dermed får tungen en ørliten hoppbakkeform.

Tunga ligg opp ned. Vi set tennane i overkjeften mot spissen av tunga og tennane i underkjeften litt lenger innpå og på oversida av tunga. Når vi då bit til blir tungespissen vippa oppover. Vi høyrer eit lite knepp. Det er for at luftstraumen skal bli styrt mot bakkanten av loholet.

**NORSK
HÅNDVERKS-
INSTITUTT**

SENTER FOR IMMATERIELL KULTURARV

Sluttrapport Prosjektnummer. 25600116, Lang seljefløyte etter Jon Godal, 2016. Dokumentator: Eivind Falk

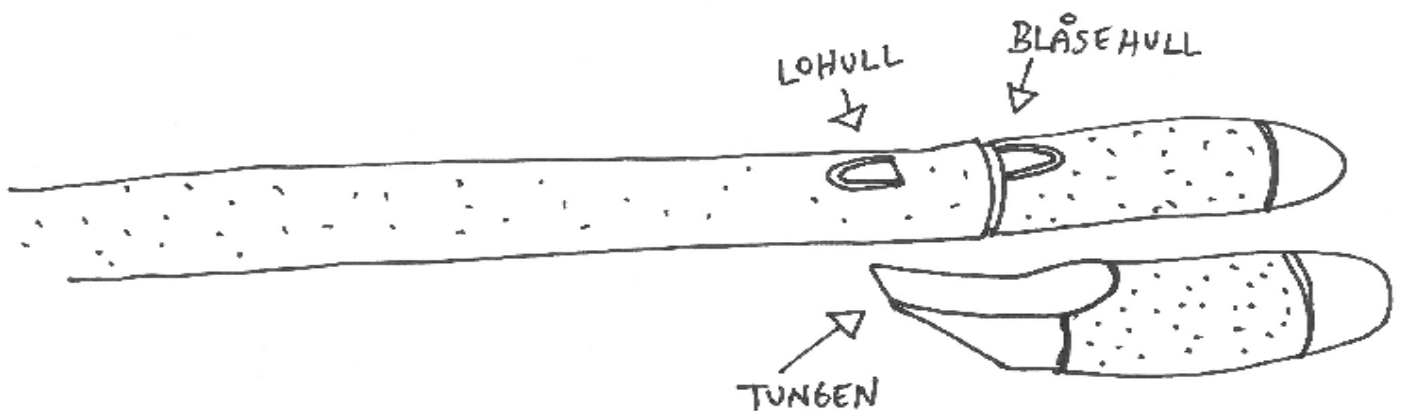
Så settes barken på plass. Nå kan fløyten justeres ved å fjerne 2-3 mm av barken ved blåsehullet, slik at den kan flyttes litt lenger bakover og tunga kommer lenger inn i blåsehullet. Lyden kan / vil også forbedres ved å helle vann ned i fløyten fra oversiden.

4 kritiske faktorer

Det er fire kritiske faktorer:

1. *Emnet som skal vera passelag langt, passeleg tjukt, jamt og beint.*
2. *Utforminga og storleiken av loholet. Det skal vera to beine snitt og slik at vi tek noko i retning av 2/3 av tjukna av emnet som breidd på holet når vi ser ovantil. Hellinga på skråsnittet kan vera noko retning av 30 - 35 grader.*
3. *Luftholet mellom blåsheolet og loholet skal vera rommare mot blåsheolet enn mot loholet.*
4. *Tunga skal peike litt oppover slik at luftstraumen blir styrt mot bakkanten av loholet.*

Fløytas anatomi

**NORSK
HÅNDVERKS-
INSTITUTT**

SENTER FOR IMMATERIELL KULTURARV

Sluttrapport Prosjektnummer. 25600116, Lang seljefløyte etter Jon Godal, 2016. Dokumentator: Eivind Falk